

УДК 37.06

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-11\(17\)-680-690](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-11(17)-680-690)

Дідух Ірина Ярославівна кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, вул.Шевченка, 57, м.Івано-Франківськ, 76000, тел.: (099) 189-04-69, <https://orcid.org/0000-0002-0626-9874>

Комар Ірина Валеріївна кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, вул.Шевченка, 57, м.Івано-Франківськ, 76000, тел.: (097) 527-61-71, <https://orcid.org/0000-0002-6354-9274>

Петришин Роман Андрійович кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, вул.Шевченка, 57, м.Івано-Франківськ, 76000, тел.: (050) 521-03-55, <https://orcid.org/0000-0002-1776-2553>

СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Анотація. Стаття досліджує важливий аспект соціального управління – надання ефективної соціальної підтримки молоді під час кризових ситуацій. Автори розглядають ключові виклики, які виникають для молоді в період війни, такі як економічна нестабільність, втрата робіт, соціальна ізоляція та психологічні стреси.

Стаття базується на результатах соціальних досліджень та аналізу досвіду країни у вирішенні проблем молоді в умовах кризи. Автори висвітлюють різні підходи до соціальної підтримки, такі як фінансова допомога, навчальні програми, програми зайнятості та психологічна допомога. Особлива увага приділяється ефективним стратегіям управління кризовою ситуацією в період війни для забезпечення адаптації молоді та збереження її соціального благополуччя.

Студентська молодь виступає як двигун інновацій та прогресу у розвитку країни. Її ідеї, ентузіазм та здатність до співпраці є ключовими елементами, що визначають не лише їхню власну долю, але і майбутнє

всього народу. Проте в умовах війни стає вразливою групою і потребує підтримки на державному та громадському рівні.

Окрема увага приділена розгляду ресурсів соціальної роботи як комплексної фахової діяльності. Сьогодні серед них особливо продуктивним є підходи, орієнтовані на сильні сторони клієнта. Такі сучасні тенденції розроблені як виклик тим практикам і політиці, що зводять людей і їхній потенціал до дефіциту, патологій, проблем і дисфункцій. Проаналізовано приклади ефективних програм соціальної роботи в період кризи та практики для покращення методів соціальної роботи в умовах військових дій. В період кризи вкрай важливим є необхідність адаптувати освітні програми та гнучко реагувати на зміни для організації освітнього процесу. Це дозволяє забезпечити більш ефективне навчання та враховувати індивідуальні потреби здобувачів освіти.

Стаття також висвітлює важливість партнерства між навчальними закладами, урядовими структурами, громадськими організаціями та бізнес-сектором у забезпеченні комплексної соціальної підтримки для молоді. Суспільна підтримка студентства у період війни є важливою умовою для забезпечення стійкості та подолання викликів. Об'єднані зусилля університетів, громад, держави та бізнесу дають можливості для створення умов, за яких студенти зможуть навчатися, розвиватися та внести свій вклад у подолання складних суспільних ситуацій.

Загальний висновок статті вказує на те, що ефективна соціальна підтримка молоді в період війни в Україні є ключовим елементом сталого соціального розвитку та формування стійкого суспільства.

Ключові слова: війна, молодіжна політика, освіта, навчання, ресурси, соціальне дослідження, соціальна підтримка, соціальна робота, студентська молодь, суспільство.

Didukh Iryna Yaroslavivna Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Social Pedagogy and Social Work, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Shevchenko St., 57, Ivano-Frankivsk, 76000, tel.: (099)189-04-69, <https://orcid.org/0000-0002-0626-9874>

Komar Iryna Valeriivna Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Social Pedagogy and Social Work, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Shevchenko St., 57, Ivano-Frankivsk, 76000, tel.: (097) 527-61-71, <https://orcid.org/0000-0002-6354-9274>

Petryshyn Roman Andriiovych Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Social Pedagogy and Social Work, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Shevchenko St., 57, Ivano-Frankivsk, 76000, tel.: (097) 527-61-71, <https://orcid.org/0000-0002-1776-2553>

SOCIAL SUPPORT OF YOUTH STUDENTS IN UKRAINE DURING WAR

Abstract. The article examines an important aspect of social management - providing effective social support to young people during crisis situations. The authors examine the key challenges facing young people in times of crisis, such as economic instability, job loss, social isolation and psychological stress.

The article is based on the results of social research and analysis of the country's experience in solving youth problems in crisis conditions. The authors highlight different approaches to social support, such as financial assistance, educational programs, employment programs, and psychological assistance. Special attention is paid to effective wartime crisis management strategies to ensure the adaptation of youth and the preservation of their social well-being.

Student youth acts as an engine of innovation and progress in the country's development. Her ideas, enthusiasm and ability to cooperate are key elements that determine not only their own fate, but also the future of the entire nation. However, in the conditions of war, it becomes a vulnerable group and needs support at the state and public level.

Special attention is paid to the consideration of the resources of social work as a complex professional activity. Today, among them, approaches focused on the client's strengths are especially productive. Such contemporary trends are designed as a challenge to those practices and policies that reduce people and their potential to deficits, pathologies, problems and dysfunctions. Examples of effective programs of social work in the period of crisis and practices for improving the methods of social work in the conditions of military operations are analyzed. In the period of crisis, the need to adapt educational programs and flexibly respond to changes for the organization of the educational process is extremely important. This makes it possible to provide more effective training and take into account the individual needs of students.

The article also highlights the importance of partnerships between educational institutions, government structures, public organizations and the

business sector in providing comprehensive social support for young people. Community support for studentship in times of war is an important condition for ensuring resilience and overcoming challenges. The combined efforts of universities, communities, the state and business provide opportunities for creating conditions under which students can study, develop and contribute to overcoming difficult social situations.

The general conclusion of the article indicates that effective social support for youth during the war in Ukraine is a key element of sustainable social development and the formation of a sustainable society.

Keywords: war, youth policy, education, training, resources, social research, social support, social work, student youth, society.

Постановка проблеми. Політика соціального захисту постійно відігравала основоположну функцію не тільки у суспільному розвитку, але й в розвитку держави взагалі. Навіть за умов війни дана сфера наділена важливим значенням, оскільки значної уваги з боку держави вимагають вразливі суспільні групи до яких відноситься молодь.

Студентська молодь – важлива та динамічна частина суспільства, і її роль є визначальною для його розвитку та формування. Вона виступає каталізатором соціальних змін, вносячи вагому конструктивну та інноваційну складову у процес суспільних змін. Забезпечення підтримки та можливостей для розвитку студентів є важливою частиною будь-якої динамічної та продуктивної суспільної системи. Студентська молодь перебуває на передовій освітнього процесу, що робить її представників носіями знань та креативної енергії. Вони вивчають сучасні тенденції, розвивають критичне мислення та готуються до викликів, з якими стикається світ.

Студентська молодь має визначальний вплив на розвиток країни, оскільки її ідеї, енергія та прагнення до змін є ключовими факторами, що формують сучасне суспільство та наповнюють його динамікою. Вивчаючи та адаптуючи нові технології, активно взаємодіючи у громадському житті та формуючи власні цінності, студентська молодь є справжнім рушієм для розвитку країни.

В період кризи, яка може бути спричинена економічними труднощами, була поглиблена глобальною пандемією, а сьогодні спричинена повномасштабним вторгненням та бойовими діями на території України, студентська молодь стає однією з найбільш вразливих груп суспільства. Спільна підтримка з боку громади, університетських структур та держави виявляється вирішальною для подолання труднощів та забезпечення неперервності освіти та розвитку молоді у всіх сферах її життєдіяльності.

Від ефективності соціальної політики залежить не тільки врівноваженість та збалансованість суспільного розвитку, але й рівень національної безпеки. В сучасних умовах війни в Україні все більше зростає кількість населення, яке шукає роботу, а звичні джерела їхніх прибутків суттєво зменшилися. Реалізацією політики соціальної підтримки на всій території України в сучасних умовах воєнного часу є досить актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасний стан, зміст та значення соціального захисту населення в період війни досліджували такі науковці, як І. Волосевич, Т. Грень, В. Головка, Т. Куниця, К. Комар-Стаховська, С. Миколюк, Т. Семігіна, О. Стацук та інші. Попри наявність чималої кількості досліджень даної проблематики, на сьогоднішній день виникає потреба у дослідженні особливостей реалізації політики соціального захисту територій в умовах сучасної війни, та безпосередньо різних аспектів соціальної підтримки молоді, яка здобуває освіту, готується до подальшої професійної реалізації та стане основним рушієм суспільних змін задля відновлення країни після перемоги.

Метою статті є аналіз та висвітлення специфічних викликів, з якими стикається соціально-демографічна група – студентська молодь – в кризових випробуваннях, спричинених війною в Україні, а також розгляд можливих стратегій та програм соціальної підтримки, висвітлення існуючих і потенційних її програм для студентської молоді під час війни, включаючи фінансову допомогу, психологічну підтримку, можливості навчання в інших установах та інші ресурси.

Виклад основного матеріалу. В «Словнику із соціальної політики» соціальна підтримка – спеціальні заходи держави, спрямовані на забезпечення умов, достатніх для існування окремих соціальних груп, сімей, осіб, які відчувають труднощі у виконанні окремих функцій у процесі своєї життєдіяльності [4, 179].

Поряд з цим соціальну підтримку визначають як систему суспільно-економічних заходів, спрямованих на матеріальне забезпечення населення від соціальних ризиків (хвороба, інвалідність, втрата годувальника, безробіття, тощо).

Як соціальна категорія соціальна підтримка є відносинами щодо перерозподілу національного доходу з метою забезпечення встановлених соціальних стандартів життя для кожної людини в умовах дії соціальних ризиків [2, 80].

Дослідження проведене Т.Ю. Куницею [3] на початку 2023 р. засвідчило, що соціальні проблеми учнівської молоді значно загострилися.

Так, зменшилася кількість тих, хто хоче продовжувати навчання в освітніх закладах в Україні (51,9 %). Щодо важливості в майбутньому роботи та кар'єри 60,6 % зазначили як «дуже важливо» і 31,4 % як «скоріш важливо». До 95 % піднявся рівень орієнтованості на саморозвиток 2022 року, а на початку 2023 він знизився до 74,6 %.

У 2023 р. 44,3 % опитаних визнали, що потребують допомоги, тому слід наголосити, що значно зросла кількість постраждалих, що потребують соціальної допомоги, відповідно має бути збільшена кількість фахівців, зокрема для молодих сімей, які мають потребу в дієвих механізмах підтримки дітей та підлітків в умовах війни (показник потреби дітей та підлітків у підтримці з боку сім'ї та її згуртованості зріс до 90,7 %), а також отримання інформації в питанні соціально-правового захисту населення у военний час.

Інше соціологічне дослідження «Вплив війни на молодь в Україні» засвідчило, що 82% молодих людей зазначили втрати через війну, а 18% респондентів, які не зазначили втрат від війни, їх не усвідомлюють або вважають свої втрати незначними порівняно з втратами інших людей.

Також молоді люди зазначили про інші втрати внаслідок війни – зниження або втрата доходу (36%) та погіршення психічного здоров'я (28%).

Крім того, 18% зазначили розрив стосунків і стільки ж – розлуку з сім'єю, 16% – переміщення в інші населені пункти України (власне або членів сім'ї), тощо.

Відсутність грошей, яка в 2021 році була топ-проблемою молодих людей, відійшла на другий план після здоров'я (її зазначили 31%), але дохід респондентів суттєво знизився: якщо в 2021 році 23% зазначили, що їм не вистачає на харчування та/або вистачає лише на покриття базових потреб, то в 2022 році до цієї категорії потрапило вже 40%.

Стурбовані фізичною безпекою 27% опитаних, відсутністю можливості самореалізації – 19% та неможливістю працевлаштування – 19%. Загалом на момент опитування 12% молоді шукали роботу (в 2021 році не було такого питання, але, за даними Омнібусу Info Sapiens станом на лютий 2022 року до вторгнення 7% молодих людей шукали роботу).

В контексті соціального захисту молоді важливо виокремити ті соціальні проблеми, які є найбільш актуальними за сучасних умов. Так, на питання «Які особисті проблеми турбують вас найбільше сьогодні?», було визначено такі: відсутність грошей (25 %), втрата житла через війну (руйнування) або окупацію/житлові проблеми (відсутність або

поганий стан житла (25%) неможливість працевлаштуватися та/або втрата актуальності здобутої професії (23 %), доступ до якісних медичних послуги (21 %) [1].

Офіційна правова й нормативна база соціального захисту та соціальної підтримки в ситуаціях збройних конфліктів складається з елементів міжнародного права (прав людини, міжнародного гуманітарного права та прав стосовно біженців), національного конституційного, статутного та загального законодавства, а також наявних національних політичних і нормативно-правових баз. Концепція соціального захисту є широкою та охоплює соціальне забезпечення, соціальну допомогу та програми соціальної підтримки.

Після початку військових дій у лютому 2022 р. почали впроваджуватися додаткові заходи соціальної підтримки активно, які пропонувати міжнародні організації та фонди. Так, з метою соціальної підтримки найбільш вразливих категорій населення Урядом України спільно з міжнародними партнерами було розроблено програму допомоги для незахищених родин з дітьми, які постраждали через війну в Україні та потребують фінансової підтримки.

ЮНІСЕФ спільно з Міністерством соціальної політики розпочали реалізацію багатоцільової програми «Спільно». Співпрацю у рамках нової програми закріплено у Постанові КМУ № 405 від 5 квітня 2022 року «Про реалізацію спільного з Міжнародним надзвичайним фондом допомоги дітям при Організації Об'єднаних Націй (ЮНІСЕФ) проекту щодо додаткових заходів соціальної підтримки найбільш вразливих категорій населення». Ця допомога надається незалежно від статусу ВПО, регіону проживання родини, незалежно від інших допомог, у тому числі допомоги на проживання ВПО.

Однак, фінансову допомогу можна отримати не тільки від ЮНІСЕФ, а й від інших агенцій ООН, які реалізують зазначену програму. Такими організаціями станом на кінець серпня 2022 р. є, зокрема, УВКБ ООН, Всесвітня продовольча програма ООН, Міжнародна організація з міграції [Смуш].

Підтримка та створення умов для здобуття освіти передбачає забезпечення доступу учнівської молоді до якісної навчання та стає особливо актуальним завданням в період війни. Зміни в соціально-економічному середовищі можуть стати перешкодою для нормального ходу освітнього процесу. Тим не менше, ефективні заходи та спільні дії повинні забезпечити сталість освіти та подолати труднощі, що виникають під час кризових періодів. Це потребує комплексного підходу до забезпечення якісної освіти студентської молоді. Заходи,

спрямовані на гнучкість, підтримку, доступ до технічних засобів та психологічну допомогу, можуть забезпечити стабільні умови для навчання та сприяти розвитку молоді. В період кризи вкрай важливим є необхідність вчасно адаптовувати освітні програми та гнучко реагувати на зміни для організації освітнього процесу. Це дозволяє забезпечити більш ефективно навчання та враховувати індивідуальні потреби здобувачів освіти. Сприяння у доступі до віддалених освітніх ресурсів, технічного обладнання та підтримки для відвідування віртуальних занять дозволяє студентам надалі отримувати якісну освіту навіть у важких обставинах.

В умовах економічної кризи багато студентів можуть стикатися з фінансовими труднощами. Забезпечення матеріальної підтримки через стипендії, гранти в межах навчання в закладі освіти, надання доступу до спеціальних кредитних державних програм дозволить студентам продовжувати своє навчання та зосереджуватися на розвитку вмінь, компетентностей та професійного зростання.

Психологічна підтримка є важливою частиною загальної програми сприяння. Студентська молодь в період кризи стає вразливою до випробувань. Це відображається на ментальному здоров'ї через відчуття та переживання стресу, тривогу та неспокою. Забезпечення психологічної та емоційної підтримки через консультативні служби, віртуальні сесії та групи підтримки допомагає зберегти психічне здоров'я та підтримує загальний стан студентського середовища.

Студентське життя ґрунтується на взаємодії у спільноті та взаємодопомозі. Створення платформ для обміну інформацією, досвідом та безбар'єрної комунікації між студентами сприяє об'єднанню їхніх зусиль у подоланні труднощів.

В окреслених умовах роль викладача закладу вищої освіти в підтримці психологічного стану студента особливо важлива та має значущий вплив на загальний добробут та успішність у навчанні своїх підопічних.

Декілька ключових аспектів цієї ролі включають: створення сприятливого навчального середовища (викладач може сприяти створенню атмосфери взаєморозуміння та підтримки в аудиторії через розуміння індивідуальних особливостей студентів та сприяння їхньому самовираженню); виявлення психологічних сигналів (викладач має бути уважним до змін у поведінці та академічних успіхах студентів, які можуть свідчити про проблеми з ментальним здоров'ям); надання підтримки в освітньому процесі (зокрема, додаткові пояснення, матеріали, методичні рекомендації для самостійного вивчення);

направлення на ресурси та види підтримки (викладач повинен бути орієнтованим на послуги психологічної підтримки, доступні на кампусі чи в місцевому середовищі ЗВО, міста чи громади). Повідомлення студентів про ці можливості є важливою частиною їхньої соціальної підтримки та сприяння в безбар'єрності освітнього процесу. Узагальнюючи, роль викладача в підтримці психологічного стану студентів є ключовою для створення здорового та підтримуючого навчального середовища, що сприяє загальному успіху та добробуту студентської молоді.

Суспільна підтримка студентства у період війни є важливою умовою для забезпечення стійкості та подолання викликів. Об'єднані зусилля університетів, громад, держави та бізнесу дають можливості для створення умов, за яких студенти зможуть навчатися, розвиватися та внести свій вклад у подолання складних суспільних ситуацій.

Важливого значення в загальній системі соціальної підтримки студентської молоді в умовах війни в Україні набувають ресурси соціальної роботи як комплексної фахової діяльності. Сьогодні серед них особливо продуктивним є підхід, орієнтований на сильні сторони клієнта, який розроблений як виклик тим практикам і політиці, що зводять людей і їхній потенціал до дефіциту, патологій, проблем і дисфункцій [5, 64].

У межах цього підходу соціальна робота розглядається як співпраця та стосунки між соціальними працівниками та клієнтами, які спираються на віру перших у те, що їхні клієнти здатні розв'язати власні проблеми самостійно, якщо отримують достатньо повноважень та влади, а їхні рішення мають необхідну соціальну підтримку. Підхід, орієнтований на сильні сторони, ґрунтується на парципативному підході, за якого клієнти соціальної роботи виступають активними учасниками процесу психосоціальної підтримки, відіграють роль суб'єктів цього процесу. Водночас в Україні домінує патерналістський підхід до соціальної підтримки ветеранів/-нок, за якого клієнти виступають об'єктами отримання допомоги [там само, с. 65].

Класичним техніками підходу, орієнтованого на сильні сторони, дослідники визначають наступні: вправа «Колесо життєвого балансу», карти досягнення цілей, що дають змогу відстежувати конкретні кроки із реалізації поставлених цілей, робота з консультантом і партнером/-кою, робота над копінг-стратегіями виходу з конфліктів, участь у групах взаємопідтримки дають змогу віднайти особистісні ресурси.

Психосоціальні інтервенції мають бути виразно структуровані і передбачати комбінації з індивідуального кейсменеджменту (коучингу)

та групової роботи наснажувально-тренінгового типу. Ось деякі переваги та особливості цієї комбінації: 1) індивідуальний кейсменеджмент (коучинг): персоналізація (дозволяє індивідуально враховувати потреби та особливості кожної людини), глибока робота з проблемами (надає можливість глибокого вивчення та розуміння особистих проблем та їхніх коренів), фокус на розвиток конкретних навичок (забезпечує можливість розвитку стратегій для подолання труднощів; 2) групова робота наснажувально-тренінгового типу: спільнота та підтримка (створює сприятливий клімат взаємодії та підтримки між учасниками групи), взаємодія та обмін досвідом (надає можливість студентам взаємодіяти, обмінюватися досвідом та навчатися один від одного), емпатія та валідизація (дозволяє студентам відчувати їх у межах своїх досвідів через спільність з іншими учасниками, які проживають подібні стресові стани); 3) комбінований підхід: комплексний вплив (забезпечує можливість працювати як на індивідуальному, так і на груповому рівні, щоб забезпечити комплексний вплив на студента), різноманітність підходів (дозволяє використовувати різні методи та техніки, щоб відповісти на різноманітні потреби студента).

Залучення ресурсів соціальної роботи може бути особливо ефективним у вирішенні проблем, таких як стрес, депресія, адаптація до нових умов, підвищення самооцінки та розвиток особистісних навичок. Комбінація індивідуальних та групових методів створює різнобічний підхід до психосоціальної підтримки, сприяючи повноцінному розвитку студентської молоді в умовах кризи.

Висновки. Отже, сучасний світ невинно змінюється, і студентська молодь відіграє ключову роль у формуванні та визначенні цих змін. Захоплені не тільки здобуттям знань, але й активною участю у громадянському житті, студенти виступають як динамічний фактор, що наповнює суспільство енергією, творчістю та новаторством. Студентська молодь виступає як двигун інновацій та прогресу у розвитку країни. Її ідеї, ентузіазм та здатність до співпраці є ключовими елементами, що визначають не лише їхню власну долю, але і майбутнє всього народу. Проте в умовах війни вона стає вразливою групою і потребує допомоги на державному та громадському рівні. Забезпечення підтримки та створення умов для розвитку студентської молоді – це інвестиція у стабільне та процвітаюче суспільство, яке матиме ресурси для відновлення після складних випробувань війною.

Література:

1. Волосевич І., Когут І., Жерьобкіна Т., Назаренко Ю. Вплив війни на молодь в Україні. Київ, 2023. 77 с.

2. Грень Т.Я. Особливості реалізації політики соціального захисту територій в умовах війни. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2022. Том 33 (72). № 6. С. 80-84

3. Куниця Т.Ю. Соціальні орієнтації дітей та молоді в умовах воєнного стану в Україні. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/>

4. Семигіна Т. Словник із соціальної політики. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія». 2005. 253 с.

5. Столярик, О., Семигіна, Т. (2023). Повернутися з війни: психосоціальна підтримка ветеранів/-нок та членів їхніх сімей. *Social Work and Education*, Vol. 10, No. 1. pp. 63-77.

References:

1. Volosevych I., Kohut I., Zherobkina T., Nazarenko Yu. (2023) *Vplyv viiny na molod v Ukraini [The impact of war on youth in Ukraine]*. Kyiv [in Ukrainian].

2. Hren T.Ia. (2022) *Osoblyvosti realizatsii polityky sotsialnoho zakhystu terytorii v umovakh viiny [Peculiarities of implementation of the policy of social protection of territories in war conditions]*. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho - Academic notes of TNU named after V.I. Vernadskyi*, 33, 80-84 [in Ukrainian].

3. Kunytsia T.Iu. (2023) *Sotsialni oriientatsii ditei ta molodi v umovakh voiennoho stanu v Ukraini [Social orientations of children and youth in the conditions of martial law in Ukraine]* Retrieved from <ftp://lib.iitta.gov.ua.pdf> [in Ukrainian].

4. Semyhina T. (2005) *Slovyk iz sotsialnoi polityky [Dictionary of social policy]*. Kyiv: dim Kyievo-Mohylianska akademiia [in Ukrainian].

5. Stoliaryk, O., Semyhina, T. (2023) *Povernutysia z viiny: psykhosotsialna pidtrymka veteraniv/-nok ta chleniv yikhnikh simei [Returning from war: psychosocial support for veterans and their families]*. *Social Work and Education - Social Work and Education*, 10, 1, 63-77 [in Ukrainian].